

UTTANRÍKIS- OG MENTAMÁLARÁÐIÐ

Løgtingið
Tinghúsveg 3
100 Tórshavn

Dagfesting: 20. apríl 2021
Tygara ref.:
Máltal.: 21/00332-2

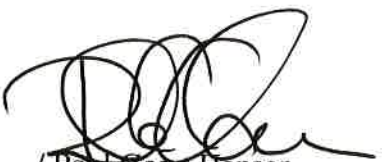
Aðalorðaskifti um uttanríkismál

Viðhefta mál verður við hesum sent Løgtinginum.

Vinarliga

Uttanríkis- og mentamálaráðið

Jenis av Rana
landsstýrismaður

/ Poul Geert Hansen
aðalstjóri

+Fylgiskjal

UTTANRÍKIS- OG MENTAMÁLARÁÐIÐ

Frágreiðing um úrvald uttanríkismál
Apríl 2021

Frágreiðing til aðalorðaskiftis sambært § 51, stk. 4 í tingskipanini

Innihaldsyvirlit:

Inngangur og framløga: Eitt land millum onnur	3
Løgfrøðiligu karmarnir: Størri rásarúm	6
Við skyldum fylgja rættindi	7
Trygdarmál	9
Grannasamstarv	12
Arktis strategi og arktiskt samstarv	13
Handil	15
Stórhavstjóð	18
Uttanríkistænastan	20
Sendistovur Føroya	20

Inngangur og framløga: Eitt land millum onnur

Við hesum leggi eg sum landsstýrismaður í uttanríkismálum fyri Løgtingið frágreiðing um uttanríkismál.

Endamálið við hesi frágreiðing er at lýsa nøkur av teimum málum, áhugamálum og avbjóðingum, sum Føroyar standa fyri á uttanríkispolitiska pallinum, og soleiðis geva Løgtinginum høvi at umrøða tey. Sostatt leggur frágreiðingin seg eftir í størri mun at reisa spurningar og lýsa avbjóðingar við stóði í føroyskum uttanríkispolitiskum áhugamálum enn at gera eina heildarlýsing av uttanríkispolitiska virkseminum Føroya. Av somu orsök eru fleiri partar av uttanríkisøkinum ikki við í júst hesi frágreiðing.

Uttanríkispolitikkur er ein grundleggjandi partur av virkseminum í øllum londum. Søguliga hevur talan serliga verið um trygdar- og verjupolitikk, seinni eisini handilspolitikk, men síðan seinna heimsbardaga eru altjóða og millumtjóða samstørv vorðin alsamt meira týðandi og umfatandi. Sáttmálar, samstørv og felagsskapir reglusetar, samskipa og samansjóða samstarv millum lond á mongum økjum. Tískil eru nógv heimlig málsøki knýtt at uttanríkispolitikki og altjóða samstarvi. Tað, sum fyriferst uttanfyri landoddarnar, er soleiðis mangan ein fortreyt fyri vælfærd og menning í Føroyum.

Føroyar eru partur av heimssamfelagnum. Tí er umráðandi, at Føroyar taka virknan lut í millumtjóða og altjóða samstørvum. Uttanríkispolitikkur snýr seg ikki einans um at tryggja Føroyum atgongd, vinning og rættindi í samsvari við føroysk áhugamál, men eisini um at taka ábyrgd og lyfta í felag saman við heimsins tjóðum.

Samstarv í altjóða samfelagnum hevur ment seg til at fevna um fleiri og fleiri øki. Fyri Føroyar hava uttanríkispolitikkur og luttøka í millumlanda samstarvi alsamt størri týðning, tí einki kemur av sær sjálvum í heimspolitikki, har ið lond sjálv vinna sær ráðarum. Tí eru felagsskapir og samstørv við onnur lond pallar, har Føroyar kunnu gera vart við seg og gera sína ávirkan galdandi.

Føroyar skulu fyrihalda seg til tey mongu mál og tær stóru avbjóðingar, sum tað sømir seg eini framkomnari og ábyrgdarfullari tjóð. Ikki minst er neyðugt at halda fram at menna føroyskt uttanríkisvirksemi til tess at vinna landinum ágóðar og fyrimunir í tí altjóða umhvørvi, sum okkara land, vinna og borgarar eru partur av og virka í.

Arbeiðið at menna Føroyar sum altjóða samstarvspartur byrjar í Føroyum. Tað eigur at verða kjølfest í føroyskum áhugamálum, virðum og eini føroyskari heimsfatan. Grundleggjandi eru Føroyar eitt vesturlandskt fólkaræði við rættartrygd og mannarættindum sum grundsúlum. Tí taka Føroyar undir við og vilja virka fyri, at millumtjóða samstarv fer fram eftir skipaðum reglum. Tað gevur smærri londum eitt betri høvi at fremja og verja síni áhugamál móttvegis stórum londum og stórveldum, sum í útgangsstóði eru valdsmiklari og virkisførari í heimspolitikki. Samstarv millum lond og altjóða samstarv annars eigur ikki at vera grundað á vald eina, men sínámillum áhugamál og sínámillum viðurkenning.

Sum ein opin búskapur raðfesta Føroyar búskapar- og handilssamstarv høgt. Búskaparvøkstur er ein fortreyt fyri, at Føroyar sum ein altjóða samstarvs- og handilspartur eru áhugaverdar fyri onnur, og ein fortreyt fyri búskaparvøkstri í Føroyum er møguleikin fyri samstørvum, ið røkka út um landoddarnar. Tað mesta, sum verður framleitt í Føroyum, verður útflutt, og tað mesta, sum verður

brúkt í Føroyum, verður innflutt. Framburður og vælferð í Føroyum eru tí óloysiliga knýtt at viðurskiftum Føroya við onnur lond og harvið samvinnu við onnur bæði viðvíkjandi útflutningi, innflutningi og vinnuligum samstarvi annars.

Havið er snúningsásur fyri nógv av tí virksemini og teimum áhugamálum, Føroyar samstarva við onnur um. Havið skilmarkar Føroyar landafrøðiliga, er høvuðstátturin í lívsgrundarlagum og okkara eyðmerki millum onnur. Sum havtjóð skulu Føroyar leggja dent á skipaða og burðardyggja gagnnýtslu av havsins tilfeingi. Føroyar eiga at ganga á odda til tess at virka fyri nýggjum vinnu- og menningarmøguleikum, sum eru knýttir at havinum, og meira miðvíst brúka tær royndir og ta vitan, sum eru í Føroyum í strembanini eftir at styrkja um samstarvið við aðrar havtjóðir og felagsskapir um hav og tilfeingi tess. Sum eitt meginneyðmerki fyri Føroyar hevur tað týðning fyri umdømið sum havtjóð og sum sjógætisveitari, at Føroyar fyrisita tilfeingið í havinum burðardygt.

Seinasta árið hevur verið sermerkt. Vit vita hví. Covid-19 hevur víst seg sum eitt dømi um, hvussu týðandi samstarv millum lond er. Við at deila vitan og seta líknandi átøk í verk ber til at royna at basa smittum. Føroyar hava fyrr í ár søkt um atlimaskap í heilsusamstarvinum í WHO. Umsóknin verður viðgjörd á aðalfundinum í WHO í ár, og bendir alt á, at umsóknin verður samtykt.

Luttøka í WHO gevur atgongd til vitan, kunning og gransking á heilsuøkinum, sum Føroyar ikki hava í dag, og gevur beinleiðis sambond við onnur lond á heilsuøkinum. Føroyskur atlimaskapur í WHO fer at gera tað lættari at fáa beinleiðis kunning um áleikandi mál og farsóttir, og fer at stimbra ein virknari leiklut og sjónligari støðu hjá Føroyum innan millumtjóða heilsusamstarv. Føroyskur atlimaskapur gevur eisini møguleika at vísa á føroysk úrslit og gransking innan heilsumál.

Sum land í Arktis og í Atlantshavi, nú heimsins eygu í alsamt størri mun venda sær henda vegin, er umráðandi, at Føroyar eru tilvitaðar um egna støðu í mun til umheimin og onnur lond og um støðuna í økinum kring Føroyar. Tað er ein fortreyt fyri at kunna taka støðu til grundleggjandi spurningar og reka ein skynsaman, virknan uttanríkispolitikk.

Alt, sum fyriferst í og snýr seg um føroysk øki og grannalag okkara í Norðuratlantshavi og Arktis eigur landsstýrið ikki bara at verða kunnað um, men eisini verða partur av. Harumframt hava flest øll uttanríkis-, trygdar- og verjupolitisk mál føroyskan áhuga, tí tey kunnu vera viðkomandi fyri Føroyar, føroyingar og føroysk áhugamál, ið jú røkka um allan heim.

Føroyskur uttanríkispolitikkur hevur til endamáls at tæna Føroya fólki við at røkja landsins áhugamál, og samstundis at standa fyri tí klípinum í heimspolitikki, sum føroyskur uttanríkispolitikkur er. Til tess at tryggja, at føroyskur uttanríkispolitikkur byrjar í Føroyum og tekur støði í Føroya fólki, er umráðandi at eyðmerkja nakrar meginreglur og áhugamál, ið eru stýrandi fyri okkara altjóða samstørv og leiklut Føroya nær og fjar í heimssamfelagnum. Avbjóðingin er at finna eina javnvág ímillum at laga seg til broytandi viðurskifti til tess at kunna taka av nýggjum møguleikum, uttan samstundis bara at lata seg stýra av uttanhýsis rákum.

Alt virksemini Føroya í millumlanda høpi eigur at verða bygt á eitt grundstøði, ið avspeglar landsins áhugamál, føroysk virði og hugburð og ger Føroyar førar fyri at fylgja við heldur enn at renna aftaná.

Millum høvuðsmáluni í føroyskum uttanríkispolitikki eiga fólkaræði, altjóðarættur, friður handil, solidaritetur, burðardygg gagnnýtsla av havinum, vitan, nýskapan og mentan at vera.

Til seinast vóni eg, at frágreiðingin verður grundarlag undir einum konstruktivum og spennandi aðalorðaskifti. Eg fari at fylgja viðgerðini neyvt til tess at fáa hugskot, íblástur, kritikk og ráð, ið kunnu vera við til at fremja og menna føroyskan uttanríkispolitikk anno 2021.

Í Tinganesi 20. apríl 2021.

Jenis av Rana
landsstýrismaður

Løgfrøðiligu karmarnir: Størri rásarúm

Luttøka Føroya í altjóða samfelagnum er lögfrøðiliga grundað á tvær semjur millum landsstýrið og donsku stjórnina, heimastýrslógina frá 1948 og á uttanríkispolitisku lógina frá 2005, umframt siðvenju á økinum.

Uttanríkispolitiska virkisføri Føroya er tengt at, hvørt avvarðandi málsøki er yvirtikið ella ikki. Tá ið talan er um yvirtikin málsøki, skipar uttanríkispolitiska lógin frá 2005, saman við siðvenju á økinum, karmarnar fyri luttøku Føroya í altjóða samfelagnum. Dømi um beinleiðis millumtjóðasamráðingar eru bilateralar handilssamráðingar og millumtjóða fiskivinnusamstarv. Harafturímóti, tá ið talan er um øki, sum ikki eru yvirtikin, men sum hava týðning fyri Føroyar, skal landsstýrið í samsvari við Fámjinsskjalið takast upp á ráð, við tí fyri eyga at hava veruliga samávirkan.

Sambært uttanríkispolitisku lógini frá 2005 kann landsstýrið samráðast og gera sáttmálar við onnur lond og felagsskapir, tá ið hesir sáttmálar burturav viðvíkja málum, ið hoyra undir málsræðið hjá føroyskum myndugleikum. Tá ið Føroyar gera altjóðarættarligar sáttmálar eftir hesi lóg, bera Føroyar vanliga heitið “Danmarkar kongsríki, Føroyum viðvíkjandi.”

Fyritreytin er, at hesir sáttmálar ikki viðvíkja Grønlandi, og at teir heldur ikki skulu galda fyri Danmark ella verða gjørdir við millumtjóða felagsskap, sum Danmarkar kongsríki er partur av. Føroyar kunnu tó sambært § 4 í uttanríkispolitisku lógini frá 2005 gerast partur av millumtjóða felagsskapum í egnum navni, treytað av, at tað er sambæriligt við reglurnar hjá felagsskapinum sjálvum og við stjórnarskipanarligu støðu Føroya.

Uttan mun til ásetingarnar í uttanríkispolitisku lógini virka Føroyar sambært drúgvvari siðvenju sum sjálvstøðugur sáttmálapartur á fleiri millumtjóða samstarvsøkjum. Eitt nú eru Føroyar sjálvstøðugur partur í sáttmálum, sum viðvíkja felags umsiting av ferðandi fiskastovnum.

Uttanríkispolitiska lógin hevur eina óhepna avmarking, tá ið talan er um altjóðarættarligar sáttmálar á yvirtiknum málsøkjum, ið viðvíkja bæði Føroyum og Grønlandi. Tá ber ikki til hjá landsstýrinum einsamøllum at samráðast, men skal landsstýrið samráðast saman við Grønlandi, undir navninum “*Danmarkar kongsríki, Føroyum og Grønlandi viðvíkjandi*,” stytt DFG. Treytin er, at talan er um sáttmálar ella felagsskapir, har Danmark sum so ikki er sáttmálapartur.

Dømi um hetta eru NEAFC, NAFO og NASCO, sum eru felagsskapir um fiskiveiðusamstarv í altjóða sjógvi, har Danmark er umboðað í sáttmálanum gjøgnum ES. Í hesum felagsskapunum eru Føroyar og Grønland við í felag undir heitinum DFG. Í SPRFMO luttaka Føroyar tó einsamallar undir heitinum “*Danmarkar kongsríki, Føroyum viðvíkjandi*.”

Sum limaland hevur DFG eina atkvøðu eins og hini limalondini í felagsskapunum. Føroyar og Grønland skulu sostatt vera samd um, hvussu farast skal fram, tá atkvøðast skal, t.d. um, hvussu fiskiskapur eftir ávísam fiskaslagi skal skipast.

Føroyar og Grønland hava í samstarvinum lagt seg eftir, at um bara annað landið hevur ítøkilig áhugamál í einum fiskiskapi, verður tað hetta landið, sum ger av, hvussu atkvøðast skal. Eru áhugamálini ikki tey somu í einum máli, atkvøður DFG ikki. Hesin atkvøðuleistur hevur við sær, at Føroyar og Grønland verða sett uttan fyri ávirkan, tá ið londini hava ymisk áhugamál. Hetta er óheppið, og kann gera tað torført at gera strategiskar semjur við lond, sum vit hava felags áhugamál

við, og síðani tryggja, at hesar semjur verða samtyktar í NEAFC. Eitt dømi er makrelsemjan, sum Føroyar gjørdur við Noreg og ES, men sum vit (DFG) ikki kunnu taka undir við í NEAFC.

Sambært fatanini hjá donsku stjórnini er danska ríkið eitt eindarríki, og eindarríkisfatanin forðar sambært donsku stjórnini fyri, at Føroyar kunnu gera sáttmálar í egnum navni, og vera sjálvstøðugur partur av sáttmála, sum Danmark eisini er partur av. Eitt og sama ríki kann ikki hava dupultan, tíansheldur trídupultan limaskap í sama felagsskapi, ella luttaka sum ymiskir partar í sama millumtjóða sáttmála. Fatanin forðar fyri, at Føroyar og Grønland kunnu røkja uttanríkispolitisk áhugamál leys av hvørjum øðrum, tá ið tað kemur til at gera fólkarættarligar sáttmálar, ið eru viðkomandi fyri bæði londini. Hetta forðar eisini fyri, at Føroyar og Grønland kunnu hava hvør sín limaskap í millumtjóða felagsskapum, sum. t.d. NEAFC.

Í árávís hava skiftandi landsstýri virkað fyri at víðka uttanríkispolitiska virkisfæri hjá Føroyum, m.a. tí uttanríkispolitiska lógin frá 2005 ikki veitir nøktandi heimildir. Vísandi til royndir í vanligum yvirtøkumálum, eitt nú málinum um ráevni í undirgrundini, hevur verið roynt at sannføra danir um, at tað ber til at tulka grundlógina øðrvísi enn avvarðandi donsku stjórnarráðini gera.

Danska stjórnin hevur tó ta fatan, at júst ásetingin um uttanríkisviðurskipti, t.e. § 19 í donsku grundlógini, er øðrvísi enn málini, ið Føroyar higartil hava fingið ræði á, hóast danskir myndugleikar innleiðandi hava verið avvísandi.

Grundlógin ásetir í § 19, at stjórnin (*kongen*) handlar ríkisins vegna í millumtjóða viðurskiptum. Henda heimildin kann ikki generelt latast føroyskum myndugleikum, verður sagt, tó at tað eins og gjørt er í uttanríkispolitisku lógini letur seg gera at lata føroyskum myndugleikum “..*fuldmagt til at handle på rigets vegne i visse udenrigspolitiske anliggender.*”

Støðan er tí tann, at meðan føroyskir myndugleikar spyrja eftir eini pragmatiskari grundlógarfatan, siga danskir myndugleikar, at teir av prinsipiellum orsøkum ikki kunnu ganga føroysku ynskjunum á mæti.

Flestu partar av politisku skipanini í Føroyum halda tað vera natúrligt við varðveittum sambandi og samstarvi við Danmark um ávís mál.

Spurningurin er tí, um tað ber til at endurskoða og nútíðargera felagsskapin ella samstarvið við Danmark á ein hátt, sum bæði rúmar teirri menning, ið hevur verið seinastu árin, og kann verða ein rúmsáttur karmur um ta natúrligu menning, sum vit síggja fyri okkum í komandi tíðum.

Talan er ikki um ein spurning um loysing ella samband. Talan er um at viðgera, um til ber at dagføra samstarvið við Danmark, og á tann hátt at koma víðari frá tí vegamóti, vit tykjast vera komin til. Fortreytin er breið politisk semja í Føroyum.

Við skyldum fylgja rættindi

Uttanríkispolitiska lógin heimilar Føroyum at taka lut í millumtjóða felagsskapum og at gera avtalur við aðrar tjóðir undir heitinum “*Kongeriget Danmark for så vidt angår Færøerne.*” Danska stjórnin er av teirri fatan, at Danmark, Føroyar og Grønland eru ein og sami fólkarættarligi partur (subjekt), *Kongaríkið Danmark*. Sambært donsku stjórnini forðar danska grundlógin fyri, at Føroyar kunnu fáa sjálvstøðugan limaskap í millumtjóða felagsskapum og gera sáttmálar í egnum navni og soleiðis røkja síni egnu áhugamál.

Sambært altjóðarætti eru Føroyar at rokna sum eitt rættarevni í altjóða lóg við heimildum at gerast sjálvstøðugur sáttmálapartur. Tað er ein fólkarættarlig meginregla, ið er grundfest í altjóða rættarskipanini, at millumtjóða sáttmálar verða gjørdir millum fólkarættaligar partar. Tað er fólkarætturin, sum ásetur meginreglurnar fyri, hvussu lond og altjóða felagsskapir skipa viðurskiptini sínámillum.

Landsstýrið metir ikki, at grundgevingarnar hjá donsku stjórnini fyri ikki at viðurkenna, at Føroyar eru ein sjálvstøðugur millumtjóða partur, eru haldgóðar í mun til fólkarættin.

Fleiri dømi eru um, at Føroyar, Danmark og Grønland hava mótstríðandi millumtjóða áhugamál. Danmark sigur seg skulu røkja føroysk áhugamál vegna Føroyar. Men sum limaland í Evropeiska Samveldinum ber hetta ikki til, tá Føroyar hava havt trætumál við júst ES, og Danmark tekur lut í tiltøkum, ið hava til endamáls at skerja vunnin rættindi hjá Føroyum.

Føroyar hava sum nevnt eisini í mong ár virkað við sjálvstøðugum sáttmálarættindum og hava millum annað gjørt fiskiveiðiavtalur í egnum navni við onnur lond í áratíggju. Spurningurin er tí, hvat er til hindurs fyri at viðurkenna, at Føroyar kunnu verða ein sjálvstøðugur sáttmálapartur.

Tiltøkini hjá ES í sildaósejuni eru dømi um, at Føroyar verða roknaðar sum sjálvstøðugur partur í altjóða samstarvi. Høvdu Føroyar ikki sjálvstøðug sáttmálarættindi, skuldi tað merkt, at Føroyar ikki kundi ábyrgdast fyri at bróta fólkarættarligar skyldur. Kortini var hetta júst tað, Føroyar vórðu lagdar undir í sildaósejuni. Hetta var sjálv fortreytin fyri tiltøkunum, sum ES-nevndin setti í verk móti Føroyum. Sambært ES høvdu Føroyar nevniliga ikki hildið sínar skyldur í umsitingini av fiskastovnunum sambært havrættarsáttmálanum hjá ST, og skuldi tí hava brotið fólkarættarligu skyldur Føroya. Her setti danska stjórnin seg ikki ímóti, at Føroyar høvdu eina støðu sum sjálvstøðugur fólkarættarligur partur við beinleiðis skyldum í altjóða lóg. Tað má eisini staðfestast, at ES-ákæran hevði verið ógildig, um Føroyar ikki høvdu havt sjálvstøðug sáttmálarættindi.

Trygdarmál

Formliga eru bæði uttanríkis og trygdarmál ikki føroysk málsøki, og tey kunnu ikki yvirtakast innan verandi karmar. Trygdar- og verjumál liggja tí hjá ríkismyndugleikunum í Keypmannahavn. Tað merkir kortini ikki, at spurningar, sum viðvíkja trygd og verju, ikki eru viðkomandi fyri føroyskar myndugleikar.

Føroyskir myndugleikar hava í minsta lagi eina medábyrgd í at syrgja fyri, at trygdin hjá føroyingum og føroysk trygdaráhugamál verða røkt. Sum tjóð og millumtjóða sáttmálapartur á fleiri økjum eru Føroyar ein partur av heimssamfelagnum við egnum áhugamálum, skyldum og rættindum, og tí eiga vit at fyrihalda okkum til trygdar- og verjupolitisk viðurskifti. Eyðmerkja vit ikki okkara áhugamál og virka fyri at røkja tey, er vandi fyri, soleiðis sum heimspolitikkur vanliga fyriferst, at onkur annar ger tað fyri okkum. Tá er eingin trygd fyri, at fortreytirnar eru føroyskar ella gagna Føroyum og føroyingum.

Harumframt røkka trygdar- og verjumál ofta inn á onnur málsøki eisini. Umframt tilbúgving, er hesin spurningur vorðin serliga viðkomandi nú fleiri lond seta í verk lóggávu t.d. á fjarskiftisøkinum og um undankanning av vinnuligum virkseimi, ið eru yvirtikin málsøki, ið føroyskir myndugleikar varða av, og Løgtingið lóggevur um.

Tá ið lond skulu taka stig, ið hava trygdarpolitisk endamál, snýr tað seg ikki longur bara um vápn, hervald o.s.fr, sum tað í størri mun hevur gjørt, tá ið valdsjavnvágin í heiminum var greiðari enn í dag.

Føroyar taka undir við og vilja virka fyri, at friður og lágspenningur valda. Sum eitt lítið land uttan formligan avgerðarrætt í trygdar- og verjumálum – og sum partur av danska ríkinum - í eini stórari verjusamgongu, eru spurningar um hesi viðurskifti mangan tikin sum ein sjálffylgja. Men heldur ikki trygd, trygggleiki ella friður eru ein sjálffylgja í heimspolitikki og viðurskiftunum millum lond. Hinvegin eru tey ein fortreyt fyri tí frælsa tilverugrundarlagi og teirri menning og vælfærd, vit í dag hava. Tí samstarva flestu londini um okkara leiðir um trygd. Bæði við ítøkiligum átøkum og við breiðum búskaparligum, vinnuligum og mentanarligum samstarvi.

Í 2004 samtykti Løgtingið, at landsstýrið skuldi verða kunnað um trygdarpolitisk og verjumálslig viðurskifti, sum viðvíkja Føroyum, og at landsstýrið skuldi takast við í viðgerðina av tflíkum málum. Í 2005 varð Fámjinsskjalið undirskrivað. Endamálið við tí er at tryggja føroyskum myndugleikum veruliga ávirkan á felagsmál, millum annað verju- og trygdarpolitikk. Fámjinsskjalið staðfestir, at danska stjórnin skal taka landsstýrið við uppá ráð í málum, sum viðvíkja Føroyum ella týðandi føroyskum áhugamálum.

Eftir at kalda kríggið endaði, broyttust trygdarviðurskiftini millum eystur og vestur grundleggjandi. Hugmyndaliga stríðið, ið, saman við eini tvíþólaðari valdsjavnvág, var orsøkin til drúgva spenningsstríðið við USA og Sovjetsamveldinum sum mótpólum, endaði. Føroyar vóru partur av strategisku tilvitskuni hjá báðum pørtum undir kalda krígnum. Tá kalda kríggið endaði, gjørdust millum annað Miðeystur, Afganistan, stríðið ímóti yvirgangi og seinni spurningurin um nettrygd brennideplar á trygdar- og hernaðarpolitiska heimspallinum.

Í nøkur ár hevur spenningurin nú aftur verið vaksandi millum eystur og vestur. Hernaðarliga virkseimið um okkara leiðir er økt, og fleiri av heimsins stórveldum sýna Arktis og Norðurhøvum

alsamt størri áhuga. Í hesum samanhangi kann strategiska støða Føroya í miðjum Norðuratlantshavi vera áhugaverd.

Vísandi til bæði Løgtingssamtyktina frá 2004 og til Fámjinsskjalið hevur tað verið eitt føroyskt ynski at fáa betri kunning um trygdarpolitisk og verjupolitisk mál. Eitt úrslit av hesum er, at seinasta hond nú verður lögð á fyriskipanir og mannagongdir, sum kunnu tryggja, at føroyskir myndugleikar verða kunnaðir og tiknir við upp á ráð í trygdar- og verjupolitiskum spurningum, sum eru viðkomandi fyri Føroyar.

Nú greiðar ábendingar eru um, at eitt heimspolitiskt meginrák við USA og Russlandi og Kina sum mótpólum hevur tikið seg upp, og helst fer at standa við í eina tíð, reisir tað spurningin um, hvørt tíðin er búgvin til at fara undir eina tilgongd at endurhyggja Løgtingssamtyktina frá 2004 um trygdarviðurskipti, ið eisini tekur støði í undanfarnum Løgtingssamtyktum, við tí fyri eyga at fáa eina skipaða og nágreiniliga viðgerð í Løgtinginum um ein føroyskan trygdarpolitikk. Umráðandi fyri eina tílka viðgerð er, at hon tekur atlit at støðuni á heimspolitiska pallinum, men samstundis fer fram við støði í føroyskum fortreytum.

Tað er umráðandi, nú spenningurin aftur økist, ikki at gera heimin svartan og hvítan. Til ein spurning um antin ella. Hóast tað er ein sannroynd, at trygdarpolitiska støðan er fyri broytingum, og fleiri stórveldi sýna økinum um okkara leiðir áhuga og vilja samstarva, so er hetta sum so neyvvan orsök til stúran. Millumtjóða samstarv, ið fremur málið um lágspenning skal framvegis vera høvuðsraðfestingin, men Føroyar eiga ikki í millumtjóða samstarv at víkja frá fólkaræðisligum grundprinsippum. Tí eiga Føroyar, eins og lond flest um okkara leiðir, at raðfesta opið og gjøgnumskygt samstarv við m.a. Russland og Kina um viðkomandi mál, ið hava felags áhuga. Útgangsstøði er, at opið samstarv er ein fyrimunur fyri allar partar og ein fortreyt fyri stabiliteti og vøkstri í heimssamfelagnum.

Tað er einki at taka seg aftur í, at spurningurin um trygdar- og verjupolitikk serliga er vorðin viðkomandi, nú danska verjan hevur víst á, at tørvur er á lofteftirlitsradara í Føroyum. Eisini NATO og USA meta tørv vera á hesum. Tílíkt eftirlit hevur ikki verið í loftrúminum yvir føroyskum øki síðan undanfarni radarin á Sornfelli varð tikin niður 2007-09. Tað ber í sær, at eitt sokallað hol í lofteftirlitinum í einum geira, sum fevnir frá økinum í ein landnyrðing úr Føroyum millum Ísland og Noreg í ein útsynning móti Bretlandi.

Radarin, sum er upp á tal, hevur til endamáls at varnast alla loftferðslu, eisini ókend flogfjør og flogfjør, sum ikki vilja verða sædd. Hann hevur ikki móguleika fyri at síggja ferðslu ella virksema á sjónum. Afturat radaranum eru eisini aðrar íløgur partur av sonevnda kapasitetspakkanum hjá donsku stjórnini. Av serligum áhuga fyri Føroyar er ætlanin um at gera donsku verjuskipini út við fjarberandi dronum, ið tryggja betri sjóeftirlit.

At mett verður, at tørvur er á lofteftirlitsradara í Føroyum reisir tí spurningin, um tað ikki sømir seg okkum sum partur av NATO at koma við einum íkast til ta felags trygd, sum NATO stendur fyri um okkara leiðir. Uttanríkis- og trygdarpolitikkur snýr seg eins nógv um at taka ábyrgd sum at krevja rættindi og fyrimunir. Tí eiga Føroyar at leggja seg eftir at taka lut og vera við. Á tann hátt ber eisini til at lata upp fyri enn fleiri samstarvsmóguleikum, ið kunnu gagna okkum.

Sum eitt íkast til verjuna í okkara øki, kann ein lofteftirlitsradari eisini verða við til at styrkja um samstarvið við m.a. grannalondini Noreg, Bretland og Ísland, umframt USA og NATO í síni heild,

ið øll hava áhuga í so góðum lofteftirliti í økinum, sum til ber. Talan er um partar, sum landsstýrið í dag virkar fyri at fáa styrkt samstarv við.

Hernaðarligi áhugin fyri Norðurhøvum og Arktis økist, og í NATO høpi verður umrøtt, hvussu spenningsmynstrið er í gongd við at broytast. Gera Føroyar av at geva tilsøgn til nýggjan lofteftirlitsradara, økjast móguleikarnir at fáa til vegar upplýsingar um virksemi um okkara leiðir. Tað fer at geva Føroyum betri innlit í viðurskiptini og eitt høvi til at taka lut og gera sína ávirkan galdandi. Fortreytin fyri ávirkan eru vitan og innlit, ið bæði radarin og aðrir partar í kapasitetspakkanum hava til endamáls at fáa til vegar.

Ført hevur verið fram, at ein nýggjur loftradari kann gera Føroyar til eitt hernaðarligt mál. Í friðartíð eru kortini ongar ábendingar um, at trygdarváðin økist, verður ein radari settur upp. Hinvegin er endamálið m.a. at tryggja, at fremmand flogfør ikki nærkast Føroyum, og at gera tey tað, so verða tey sædd. Í krígstíð er støðan sjálvsagt ein onnur, men spurningurin er, um ein radari (lutfalsliga fjart frá bygðum øki) hevur størri váða við sær enn aðrar installatiónir í Føroyum.

Spurningurin um, hvørt ein nýggjur lofteftirlitsradari kann ávirka viðurskipti Føroya við onnur lond, hevur eisini verið uppi. Serliga spurningurin um móguligar avleiðingar fyri handils- og fiskiveiðusamstarv.

Verður hugt aðrastaðni, eru ongar ábendingar um, at lond seta í verk tiltøk sum aftursvar uppá óvápnadar lofteftirlitsradarar, sum styrkja verjuevnini heldur enn álopsevnini. Talan er um eftirlit, sum lond flest, og øll tey um okkara leiðir, longu frammanundan hava, og sum ikki ger seg inn á suverenitetin hjá øðrum londum. Tí er í sambandi við viðgerðina av lofteftirlitsætlanini valla orsök at taka hædd fyri móguligum avleiðingum í framhaldandi samstarvinum innan m.a. handil og fiskiveiðu við onnur lond. Alment hava greinarar eisini mett, at ein lofteftirlitsradari í Føroyum neyvan fer at verða sæddur sum ágangandi ella sum ein hóttan av øðrum tjóðum.

Ávísir samfelagsligir fyrimunir kunnu standast av einum nýggjum lofteftirlitsradara. Flogtrygðin og tilbúgvingin í sambandi við flogferðslu økist. Møguleiki er fyri, at føroyskar fyrirkur og veitarar kunnu gerast partur av verkætlanini og loysa uppgávur í sambandi við radaran. Higartil hava Vága Floghavn og Net gjørt vart við sín áhuga í ávikavist at fáa atgongd til radaramyndina og móguleika at veita tænastr í sambandi við raksturin.

Av røttum hevur málið fingið almenna fjølmiðalaumrøðu, viðgerð í landsstýrinum og er viðgjørt í Uttanlandsnevndini. Fyrr enn farast kann undir verkætlanina, skal landsstýrið taka undir við henni og geva donsku stjórnini tilsøgn. Landsstýrið og danska stjórnin viðgera nú spurningin og samráðast um málið. Útgangsstøðið hjá landsstýrinum hevur frá byrjan verið, at Føroyar sum eitt vesturlandskt fólkaraði eiga at lata sítt til felags verjuna í NATO, tá ið tørvur er á tí. Í samsvari við afturvendandi ynskið um, at Føroyar skulu hava innlit í og ávirkan á viðkomandi trygdar- og verjupolitisk mál, vil landsstýrið m.a. tryggja sær atgongd til tær upplýsingar, ein lofteftirlitsradari fær til vegar, og at føroysk ynski og atlit annars verða gingin á møti í sambandi við ætlanina.

Grannasamstarv

Tað eru fleiri móguleikar at skilmarka hugtakið grannalag. Valla er grund til at velja eitt fram um annað, tí tað veldst bæði um áhugamál og samanhang, hvussu vit síggja okkum sjálvi í mun til onnur. Føroyar eru í Útnorðri, vit eru eitt norðurland, Føroyar eru í evropeiska grannalagnum, einum Norðuratlantsgrannalagi og partur av Arktis. Grannasamstarv ella grannalag er sostatt eitt umfevandi landafrøðiligt og politiskt hugtak, ið virkar sum karmur fyri fleiri strategiskum uttanríkispolitiskum kjarnuuppgávum.

Føroyar hava greið áhugamál móttvegis hinum londunum í grannalagi okkara og greiðan áhuga í at vera ein áhugaverdur granni hjá øðrum at samstarva við. Mangan hava vit lyndi til at viðgera og savna okkum um viðurskiftini við grannar okkara innanfyri samstarvskarmar á ávísam økjum, t.d. fríhandilssáttmálar ella fiskiveiðusamstørv. Áhaldandi at arbeiða við málum innan hesar karmar hevur eyðsæddan týðning og skal raðfestast. Samstundis eiga vit at ansa eftir at minnast til eisini at leggja dent á samstarv í breiðari og meira strategiskum uttanríkispolitiskum týðningi. Bæði tí tað kann vera serstakliga fremjandi fyri ítøkilig áhugamál at kunna vísa á víðfevnd og munagóð samstørv, ið gagna báðum partum, og fyri sum heild at økja um áhugan fyri Føroyum sum ein politiskur, búskaparligur og mentanarligur samstarvspartur í heimssamfelagnum.

Føroyar eiga tí at raðfesta og virka miðvíst fyri breiðum politiskum, búskaparligum, vísindaligum og mentanarligum samstarvi við ES og limalond tess, og við USA, Bretland, Ísland og Noreg.

Í løtuni verður arbeiðt við at menna viðurskiftini við ES og menna karmin fyri samstarvi millum partarnar. Í fjør undirskrivaðu landsstýrið og amerikanska stjórnin partalagsvirlýsing, ið leggur lunnar undir strategiskt samstarv á fleiri økjum. Nú Bretland endaliga er farið úr ES eru fyrireikingar eisini byrjaðar til eina skipaða tilgongd at styrkja viðurskiftini millum Bretland og Føroyar við einum strategiskum og víðfevndum samstarvi fyri eyga. Í hesum sambandi verður eisini hugt at Skotlandi.

Landsstýrið hevur í hyggju at fara undir at virka fyri at menna samstarvið við Noreg. Nógvt tilknýti og nógvt sambond – bæði vinnulig, búskaparlig, útbúgvingar-, vísinda- og mentanarlig – eru millum Føroyar og Noreg. Fortreytirnar fyri politiskum samstarvi eru góðar, tí londini hava fríhandilssáttmála og fiskiveiðusáttmálar. Føroyar og Noreg hava nógvt felags áhugamál, líkjast nógvt á fleiri økjum og virka í felag á fleiri mótum. Havið er ein afturvendandi felagsnevni. Men kortini er politiska samstarvið avmarkað. Nógvir móguleikar eru fyri Føroyar í einum miðvísam strategiskum samstarvi við Noreg – ikki bara í sínámillum viðurskiftunum, men eisini í altjóða samstarvi sum heild.

Hoyvíkssáttmálin hevur fyllt nógvt í viðurskiftunum við Ísland í seinastuni. Avbjóðingarnar millum londini á handilsøkinum skulu raðfestast og loysnir finnast. Samstundis eigur at verða hugt at teimum fyrimumum og móguleikum, ið økt samstarv millum Ísland og Føroyar, kann bera í sær.

Umframt grannar, raðfesta Føroyar eisini serliga samstarv við Russland, og hini londini í Evroasiatiska búskaparsamveldunum, við Kina og við Ísrael. Russland og Kina eru týðandi samhandilspartar hjá Føroyum og samstarv hevur til endamáls at tryggja føroyskum útflutningsvørnum so góða marknaðaratgongd sum til ber í fríhandilssáttmálum. Eisini eru aðrir samstarvsmóguleikar á fleiri økjum, ið kunnu vera við til at fremja viðurskiftini við tey londini.

Samstundis sum Føroyar lótu upp sendistovu í Tel Aviv í januar varð farið undir at menna samstarvið millum Ísrael og Føroyar. Enn er stutt fráliðið, men longu nú tykist greitt, at gróðrarlíkindi eru fyri munagóðum samstarvi. Millum annað innan handil, nýskapan, innovatióin og vinnumenning. Arbeiðið at virka fyri øktum samstarvi við Ísrael heldur fram, og eisini verður hugt at fleiri øðrum økjum enn teimum nevndu.

Arktis strategi og arktiskt samstarv

Í eina tíð hava fyrireikingar verið gjørdar til eina arktiska strategi fyri Føroyar, sum í síni heild hevur til endamáls at lýsa eitt grundarlag, ið Føroyar skulu nýta at gera raðfestingar í arktiskum høpi eftir. Tað verður mettt skilagott, nú Arktis og Norðuratlantshav eru við at gerast ein heimspolitiskur brennidepil.

Ein tílík strategi eigur at verða stavnhaldið í mun til Arktis. Arbeiðið við at gera egna arktiska strategi eigur at hyggja eftir, hvørji vit eru, hvat vit vilja verða, og hvussu vit koma hagar. Ein føroysk arktisk strategi kann sostatt bæði hava eitt innlendis fokus, sum snýr seg um at menna føroyska samfelagið og eitt uttanríkispolitiskt fokus, sum vendir sær móti heimssamfelagnum og millumtjóða samstarvi.

Sum heild eiga Føroyar í eina slíkari strategi at fylgja við í altjóða rákum og semjum og halda okkara strategi innanfyri henda karm. Eitt nú at knýta hana saman við heimsmálunum og tí, sum semja er um og fokus er á í Arktiska ráðnum. Strategiin hevur týðning sum ein føroysk uttanríkispolitisk strategi og sigur umheiminum frá um Føroyar. Onnur lond, samstarvspartar og felagsskapir, sum hava áhuga í Føroyum og koma henda vegin, leita eftir slíkum tilfari og nýta tað sum grundarlag fyri at seta Føroyar í ein altjóða samanhag og gera ítøkiligt samstarv við Føroyar.

Tað hevur týðning, at Føroyar eru tilvitaðar um, hvussu vit lýsa okkum sjálvi bæði úteftir, men eisini, hvussu vit í Føroyum umrøða okkum í mun til Arktis. Onnur lond síggja sannlíkt Føroyar líka nógv sum eitt arktiskt, norðurlandskt ella skandinaviskt land. Tað eru londini í Arktis og rundan um, sum hava tørvi á at skilmarka seg í mun til hvønn annan. Ein føroysk arktisk strategi skal gera Føroyar sjónligari í arktisku umrøðuni og áhaldandi umrøða Føroyar sum part av Arktis.

Í 2013 gjørdur Føroyar eina arktiska útgreining, sum lýsir støðu Føroya í Arktis. Síðan tá hevur virkseimi í Arktiska ráðnum fingið alsamt meira týðning og heimsins lond hava av álvara vent sjóneykuni móti Arktiska økinum. Arktis er í dag í ferð við at gerast ein miðdepil í heimspolitikki. Bæði lond, sum eru partur av formliga arktiska samstarvinum, og lond, sum ikki beinleiðis eru partur av tí, raðfesta økið. Hetta merkist í Føroyum. Áhugin fyri Føroyum er vaksin nógv síðan 2013. Føroyar liggja millum stórveldini í Arktis. Føroyar liggja harafturat mitt í einum av teimum mest produktivu og burðardygt stýrdu havøkinum í heiminum. Sum eitt framkomið, ríkt og ábyrgdarfult land hava Føroyar skyldu til at umsita burðardygt tað økið, sum vit eru partur av og at viðvirka til at loysa tær avbjóðingar, sum allur heimurin er partur av. Støða Føroya í Norðuratlantshavi og Arktis krevur, at Føroyar eru tilvitaðar um sína støðu í mun til onnur lond og um gongdina í økinum kring Føroyar. Tískil er tørvi á at byggja víðari á tað arbeiðið, sum varð gjørt við útgreiningini og gera eina arktiska strategi fyri Føroyar. Við eina arktiskari strategi seta Føroyar sær eina uttanríkispolitiska kós, sum skal styrkja Arktiska økið og støða Føroya í Arktis.

Strategiini tekur útgangsstøði í, at Føroyar eru partur av Norðuratlantshavi og Arktis. Føroyska landgrunsløgðmið fevnir norður um pólkringin, og Føroyar umsita tilfeingi og gera krøv, sum eru innanfyri pólkringin. Harumframt hava Føroyar lutikið virkið í arktiska samstarvinum, síðan tað byrjaði sum granskingarsamstarv fyrst í 1990unum. Í 1996 varð Arktiska ráðið sett á stovn, síðan tá hava Føroyar lutikið har í sendinevnd saman við Danmark og Grønlandi.

Grundarlagið undir strategiini er menniskjan og náttúran í Arktis. Føroyska búskaparliga og mentanarliga tilverugrundarlagið er líkt tí hjá hinum arktisku londunum. Vit liva í og av náttúruni, serliga havinum, undir náttúrugivnum umstøðum. Styrkja vit tilverugrundarlagið hjá okkum, sum búa í Arktis, styrkja vit mótstøðufrið í øllum arktiska økinum. Tískil er fyrst og fremst neyðugt at taka atlit til, at menniskju liva í og av Arktis, og at fólkin í Arktis eru tey, sum eru best før fyri at taka avgerðir um egið lív og øki. Arktiska økið skal verða trygt og gott at liva í, so íbúgvarnir síggja eina framtíð fyri sær og sínum. Føroyar hava saman við hinum londunum í arktiska økinum skyldu til at virka fyri, at eitt nú trygdarspurningar, altjóða samstørv, veðurlagsbroytingar og búskaparmenning verða handfarin við virðing fyri fjølbroyttu samfeløgnum, margfalda lívinum og máttmiklu náttúruni í Arktis. Tað skal verða liviligt hjá núverandi íbúgvum og komandi ættarliðum í Arktis.

Stavnhaldið, sum setur kósina fyri alla strategiina er, at fyri Føroyar er samstarv ein fortreyt fyri, at arktiska økið og støða Føroya í Arktis kunnu styrkjast. Skal samstarvið verða virðismikið og munagott, mugu lond taka ábyrgd fyri umheiminum, lyfta í felag og hava nakað at geva hvørjum øðrum. Tískil skulu Føroyar í sínum arktiska virksemini verða ein viðkomandi og ábyrgdarfullur samstarvspartur. Politisku málsetningarnir niðanfyri verða eftir ætlan ein høvuðsbulur í eini arktiskari strategi, sum Løgtingið eftir ætlan eisini fær høvi at umrøða.

Politiskir málsetningar í arktiskum samstarvi

1. Føroyar virka fyri einum friðarligum og tryggum Arktis.
2. Føroyar taka ábyrgd og samstarva um at loysa felags avbjóðingar og seta í verk altjóða átøk.
3. Føroyar taka virknan lut í Arktiska ráðnum, og virka áhaldandi fyri egnum limaskapi í hesum felagsskapi.
4. Føroyar taka lut í viðkomandi millumtjóða samstarvi um Arktis og raðfesta sínámillum samstarv við øll grannalondini í Arktis.
5. Føroyar virða og stimbra tilverugrundarlagið í Arktis við at verja høv og náttúru móti dálking og virka fyri eini burðardyggari umsiting av øllum havsins tilfeingi.
6. Føroyar styrkja tilverugrundarlagið í Arktis við at skapa og deila vitan og førleikar.

Handil

Ein stórir partur av teimum vørum, sum verða framleiddar í Føroyum, verða framleiddar við útflutningi fyri eyga og ein stórir partur av teimum vørum, føroyingar brúka, verða innfluttar. Avmarkaði heimamarknaðurin í Føroyum ger, at sum veitari av fiskavørum til marknaðir um allan heim, eru Føroyar í størri mun knýttar at marknaðum í øðrum londum enn lond við størri heimamarknaði. Samhandil við umheimin er tískil ein hornasteinur í føroyska búskapinum og ein fortreyt fyri vøstri og menning í Føroyum.

Føroyar hava tí áhuga í, at marknaðaratgongd fyri føroyskar vørur er so opin, víðfevnd og støðug sum til ber.

Tað er tó ein afturvendandi avbjóðing hjá Føroyum at sannføra onnur lond um, at tað hevði verið skilagott og ein fyrimunur fyri báðar partar at arbeiða miðvíst við at menna handilsviðurskiftini við Føroyar við t.d. gera fríhandilssáttmála ella á annan hátt tryggja so frælsar handilstreytir sum til ber. Orsøkin er eyðvitað, at føroyski marknaðurin er so lítil í vavi, at tað tí kann vera trupult hjá øðrum londum at síggja, hvat tey fáa burtúr at brúka tíð og orku uppá at gera fríhandilssáttmála við Føroyar.

Samanborið við flestu grannalondini standa Føroyar rættiliga einsamallar á handilsliga økinum. Føroyar eru hvørki partur av ES, EFTA og heldur ikki av øðrum felagsskapum, sum samráðast um handilssáttmálar í felag.

At Føroyar ikki eru eitt sjálvstøðugt ríki, kann vera ein onnur avbjóðing, tá ið um ræður fríhandil. Orsakað av egnum innanríkisviðurskiftum, eru summi lond varin at gera fríhandilssáttmálar við lond, sum ikki eru fullveldisríki.

Uppgávan at tryggja føroyskum vinnulívi kappingarføra marknaðaratgongd liggur hjá landsstýrinum. Uttanríkistænastan stendur fyri hesum arbeiði, og handilsmál fylla nógv sum arbeiðsøki. Sum við øðrum uttanríkispolitiskum málum er tað at arbeiða við marknaðaratgongd, og handilsmálum sum heild, vanliga ein drúgv tilgongd, ið krevur áhaldni, umframt ein mótpart, ið er til reiðar at samstarva. Sjáldan verða stór stig tikin í einum, men tey eru hinvegin ofta úrslit av drúgvum fyrireikingum og samskipti. Talan er bæði um at virka fyri at vekja ans fyri Føroyum sum samhandilspartur, at samráðast og at røkja mál í sambandi við verandi fríhandilssáttmálar. Í hesum arbeiði eru sendistovurnar serstakliga týðandi. Í teimum londum, har Føroyar ikki hava sendistovur, men har Føroyar hava handilsligan áhuga, er gott samstarv við donsku sendistovurnar á staðnum.

Eisini hava seinnu árin verið fleiri handils- og vinnuferðir, ið hava fingi góðu undirtøku millum føroyskar fyrirkur. Handilsframaátøk eru partur av tilgondini at styrkja um ímyndina og umdømið, Føroyar hava í viðkomandi londum og soleiðis vekja størri áhuga fyri handli og samvinnu við Føroyar.

Tað hevur samstundis týðning at seta handilssamstarv í ein strategiskan uttanríkispolitiskan samanhag, ið umframt at tryggja so góða marknaðaratgongd sum til ber, hevur til endamáls at økja um áhugan fyri Føroyum sum ein politiskur, búskaparlígur og mentanarlígur samstarvspartur í heimssamfelagnum. Í hesum høpi eru fleiri spennandi stig tikin í seinastuni, umframt at virkað verður miðvíst fyri í breiðum høpi at styrkja samstarvið við fleiri týðandi handilspartar, m.a. ES, Bretland, Kina, Japan og EABS.

Føroyar hava, sum er, fríhandilssáttmálar við ES, Bretland, Noreg, Ísland, Turkaland og Sveis. Flest allar vørur, sum í dag verða framleiddar í Føroyum, hava tollfría atgongd til hesar marknaðir. Til tess at fáa betri atgongd fyri nýggjar vørur og fyri at beina burtur forðingar í verandi sáttmálum, verður støðugt arbeitt við dagføringum. Í 2019 vóru fyri fyrstu ferð í 12 ár gjørdar broytingar í fríhandilssáttmálanum við ES. Tá fekk virkaður føroyskur brislingur tollfría atgongd til ES, og føroyskt alifóður fekk eisini betri marknaðaratgongd.

Handilssáttmálin við ES er komin í ringt orð.

Hóast ávísar avmarkingar, er tað ein sannroynd, at sáttmálin samanumtikið hevur verið ein góður karmur fyri handilin millum Føroyar og ES og hann stendur ikki aftanfyri sáttmálarnar sum okkara grannalond hava við ES, tá tað ræður um marknaðaratgongd fyri vørur.

Hóast øll kunnu semjast um, at tað hevði verið ynskiligt at sloppið av við avmarkingarnar í sáttmálanum, og fingið tollfría atgongd til ES marknaðin fyri allar vørur, so skerst ikki burtur, at avmarkingarnar í flestu førum hava avmarkaðan búskaparligan týdning fyri føroyska vinnu. Tað er í øllum førum lítið, ið bendir á, at føroyskar fyrirkur síggja stórar vinnuligar møguleikar á flestu av teimum økjum, sum ikki hava tollfrælsi, og er vinnan rímiliga væl nøgd við verandi marknaðaratgongd til ES. Ein orsök er kanska, at tollfrælsi ikki er einasta fortreytin fyri lønandi framleiðslu.

Grundarlagið fyri vanligu fatanini av handilssáttmálanum við ES og teirri umrøðu sáttmálin fær, tykist tí viðhvørt misvísandi.

Hinvegin kann tað vera ein forðing fyri nýhugsan í vinnuni og ætlanum at royna at framleiða onkra nýggja vøru, um tey ikki kunnu útflyta ætlaðu vøruna til ES-marknaðin uttan toll. Tískil verður áhaldandi arbeitt fyri at fáa hesar avmarkingar burtur, og samskipt verður við vinnuna um, hvar tørvurin er størstur.

Tað hevur tó týdning at hava í huga, at Føroyar hava valt at standa uttanfyri ES og harvið eisini uttanfyri evropeiska innmarknaðin. Hetta val hevur sínar fyrimunir, men hevur eisini sín kostnað. Sum uttanfyristandandi land eru Føroyar ikki í eini støðu, har tað er frítt val á øllum hillum.

Við støði í hesi fortreyt leggur landsstýrið dent á áhaldandi at virka fyri betri marknaðaratgongd til ES marknaðin og at menna eitt sterkt og dynamiskt samstarv við ES innan viðkomandi øki, har ES ger sáttmálar við triðjalond.

Tá ið Føroyar og Bretland í 2019 skrivaðu undir fríhandilssáttmála, vóru Føroyar millum allar fyrstu londini, ið gjørdi sáttmála við Bretland. Samstundis var semja um, at tá ið sáttmálin kom í gildi 1. januar 2021 skulu partarnar í felag finna loysnir, ið hava til endamáls at beina burtur forðingar, t.d. kvotur á ávísam vørum. Samskipt verður við bretska myndugleikar um at fara undir hesa tilgongd, men longu um ársskiptið var greitt, at nýggja støðan elvir til avbjóðingar.

Útflutningsmynstrið hjá Føroyum er nógv broytt seinastu umleið tíggu árin. Økt uppisjóvartilfeingi og stórir vøkstur í alivinnuni hava verið viðvirkandi orsøkir til, at síðan 2009 er virðið á útfluttum vørum meira enn tvífaldað – úr 4,1 milliard í 2009 í omanfyri 9 milliardir í 2019. ES er framvegis størsti einstaki marknaðurin fyri føroyskar útflutningsvørur. Í virði er útflutningurin til ES vaksin nakað seinastu 10 árin, men lutfalsligi marknaðarluturin hjá ES er kortini minkaður munandi, tí stóri útflutningsvøxsturin er í stóran mun grundaður á, at føroyskar fyrirkur hava økt um söluna til aðrar marknaðir – serliga Russland, men eisini Kina og USA.

Útflutningurin til Russlands er fleirfaldaður – úr umleið 650 mió. í 3,2 mia. eftir 10 árum. Tað kemst í stóran mun av, at Føroyar síðan 2014 hava havt serstøðu á russiska marknaðinum, tí Føroyar ikki eru fevndar av matvøruforboðnum, russiska stjórnin hevur sett fyri landbúnaðarvørum úr m.a. ES, Noregi, Ísland, USA og Kanada.

Russland er sostatt tað landið, sum innflytir mest úr Føroyum. Danmark er tað einstaka land í ES, sum keypir flestar føroyskar vørur – í fjør tilsamans góð 10 prosent av samlaða útflutninginum, og er tí næststørsti keyparin av føroyskum útflutningi. Teimum í hølunum koma Bretland, USA og Kina. Sostatt eru fimm teir størstu innflytararnir av føroyskum vørum, nú Bretland fer úr ES, fimm sjálvstøðugir marknaðir.

Tað er ein grundleggjandi broyting í samhandlinum hjá Føroyum samanbórið við fyrri bara 10-15 árum síðan, tá at kalla allur útflutningurin fór til ES-marknaðin. Tá var handilssáttmálin við ES karmur um bróðurpartin av útflutninginum. Broytta útflutningsmynstrið krevur, at landsstýrið leggur nógva orku í at virka fyrri frihandilssáttmálum í lutfalsliga nýggjum marknaðum.

Stórhavstjóð

Havið er ein annar høvuðstáttur í føroyskum uttanríkispolitikki. Havið bæði skilir Føroyar frá restini av heiminum og knýtir okkum at honum. Grundarlagið undir búskapinum stavar í stóran mun frá gagnnýtslu av tilfeingi í havinum. Sum havtjóð við trimum høvuðssúlum, fiskivinnu, aling og farmaflutningi, hevur millumtjóða samstarv avgerandi týðning.

Í samstarvi um fiskiveiðu eiga Føroyar at leggja dent á skipaða og burðardyggja umsiting og gagnnýtslu av havsins tilfeingi. Føroyar hava sínámillum sáttmálar við Noreg, Russland, ES, Ísland og Grønland. Nú Bretland ikki longur er partur av ES, er eisini gjørdur sínámillum fiskiveiðusáttmáli millum Føroyar og Bretland.

Føroyar luttaka sjálvstøðugt sum strandarland í sambandi við samstarv millum strandarlondini í landnyrðingspartinum av Norðuratlantshavi um felags umsiting av ferðandi fiskastovnum, sum eru um markel, sild, svartkjaft og kongafisk.

Harumframt eru Føroyar eftir DFG-leistinum limur í fyra økisbundnum fiskiveiðufelagsskapum, NEAFC, NAFO, NASCO og SPRFMO, ið er karmur um víðfevnt samstarv millum nógv lond, ið hava felags áhuga í havtilfeingi í teimum økjum, felagsskapirnir fevna um. Eisini hava Føroyar skrivað undir og tikið undir við sáttmála um at forða fyri óskipaðum fiskiskapi í altjóða sjógvi í Íshavinum.

NAMMCO er økisbundin felagsskapur fyri havsúgdjór í Norðuratlantshavi, og har eru Føroyar sjálvstøðugur limur saman við grannalondunum Noregi, Íslandi og Grønlandi.

Tá ið talan er um millumtjóða samstarv um umsiting av tilfeingi í havinum, meta Føroyar, at tað er best útint í økisbundnum høpi, har sáttmálapartar við virknum samstarvi koma ásamt um rættindi og samstundis tryggja burðardyggja gagnnýtslu av felags havtilfeingi.

Føroyar skulu ganga á odda til tess at virka fyri nýggjum vinnu- og menningarmøguleikum, sum eru knýttir at havinum. Tað skal gerast við meira miðvíst at brúka tær royndir og ta vitan, sum er í Føroyum í strembanini eftir at styrkja um samstarvið við lond og felagsskapir um mál og evni, sum viðvíkja havi, og sum heild taka fram støðuna sum havtjóð sum eina styrki og eitt amboð í millumtjóða samstarvi, eisini á økjum, sum snúgva seg um annað enn hav.

Millum annað kunnu Føroyar brúka atlimaskapin í FAO, ST-felagsskapinum fyri mat og landbúnað meira strategiskt. Virksemið í FAO er umfatandi, og Føroyar hava higartil raðfest luttøkuna í fiskivinnusamstarvinum. Hetta samstarv gevur atgongd til nógva vitan um fiskivinnu og menningarmøguleikar innan sjógætisframleiðslu, beinleiðis sambond við fiskivinnu- og alitjóðir kring allan heim og móguleika at vera við til at menna felags meginreglur fyri burðardyggan fiskiskap, handil við fiskavørnum og aling.

FAO fiskivinnusamstarv eigur at verða hægri raðfest, og samskipan styrkt millum føroyskar myndugleikar, granskingarumhvørvið, vinnulívið og onnur viðkomandi til tess at brúka meira tilvitað móguleikarnar í FAO samstarvinum, eisini í sambandi við t.d. altjóða menningarsamstarv.

Flutningur og ferðsla á sjónum hevur eisini stóran týðning fyri havtjóðir sum Føroyar. Tí eru Føroyar eisini atlimur í IMO, sum er felagsskapur Sameindu Tjóða fyri sjóvinnu. Í IMO verður millum annað nógv gjørt til tess at fyrirbyggja dálking og økja um trygd á sjónum. Føroyar hava tikið undir við flestu

altjóða sáttmálunum hjá IMO og hava tí skyldur at liva upp til teir. Tí eiga vit at hava ein virknan leiklut í IMO. Sum flaggstatur við altjóða skipaskrá, FAS, mugu Føroyar harafturat møta teimum krøvum, ið har verða sett.

Arbeitt verður við at fáa Føroyar við sum lim í IOC – International Oceanographic Commission undir UNESCO. Eins og í FAO og IMO, kunnu vit brúka okkara atlimaskap í UNESCO og støðu sum stórhavstjóð í størri mun til tess at røkja og menna sambond við onnur limalond í ST høpi. Í ár bryjar ST áratíggju fyri havgransking.

Uttanríkistænastan

Sambært stýrisskipanini hevur landsstýrið málsræði í førum, har sum heimild er hjá Føroyum at tingast við og gera avtalur við onnur lond. Hetta merkir, at landsstýrið samráðist og er andlit móttvegis umheiminum, tá ið um ræður føroysk áhugamál og føroyskar skyldur.

Tað er landsstýrismaðurin við ábyrgd fyri uttanríkismálum, ið stendur fyri føroyska uttanríkispolitikkinum innanfyri karmarnar, ið eru. Uttanríkistænastan er fyrisiting hansara, og skal í útinnanini av uttanríkispolitikki veita honum ráð, tryggja haldgott grundarlag og gera politisk mál til veruleika.

Uttanríkistænastan er sett saman av einum starvslíði heima – vanliga nevnt heimatænastan - og einum starvslíði úti á sendistovunum – vanliga nevnt útítænastan. Sendistovurnar eru sostatt ein partur av miðfyrisingini, og tær virka við tí fyri eyga at umboða landsstýrið í vortlandinum og at vera við til at útínna politisku málsetningar landsstýrisins.

Sendistovurnar eru við til at styrkja sambondini og samstørvini við onnur lond og felagsskapir, og við til at gera Føroyar sjónligar og viðkomandi sum land og samstarvspartur – bæði á stjórnlaga, vinnuliga, og mentanarlaga økinum.

Samskipandi parturin av uttanríkispolitiska arbeiðinum verður sum meginregla gjørdur í heimatænastuni. Tað krevst ein dygg heimatænasta fyri at fáa sum mest burtúr sendistovunum, og ein fortreyt fyri tí er, at tað er eitt ávíst lutfall millum útítænastu og heimatænastu.

Ein vælskipað uttanríkistænasta og eitt vælskipað diplomatiskt lið við sendistovum er sjálv kjarnin í samskiptinum millum lond og stovnar í altjóða høpi.

Í Uttanríkistænastuni starvast í lýtuni tilsamans 27 fólk. 12 av teimum starvast í heimatænastuni, meðan 15 starvast á sendistovunum, harav eru 8 av teimum staðbundin starvsfólk.

Føroyska Uttanríkistænastan er ung og enn í menning, men hevur kortini við tíðini fingið ein starvsfólkahóp, ið hevur drúgvar royndir innan diplomatiska handverkið, millumtjóða samskipti, millumtjóða samráðingum, eins og innlit í altjóða rætt, altjóða handilsviðurskiptir og uttanríkismál.

Sendistovur Føroya

Uttanríkistænastan hevur sjey sendistovur uttanlands. Í seks av støðunum hevur sendifólkið diplomatiska støðu í avvarðandi vortlandi. Tað er sendikvinnan til Íslands, sendikvinnan til ES, sendikvinnan til Bretlands og Írlands, sendimaðurin til Russlands, sendimaðurin til Kina, og sendimaðurin til Ísrael. Sendimaðurin í Russlandi er eisini akkrediteraður til hini EABS-limalondini Hvítarussland, Armenia, Kirgisía og Kasakstan. Sendikvinnan í Bretland er somuleiðis eisini akkrediterað til Írland.

Sendistovan í Keypmannahavn hevur hinvegin ikki diplomatiska støðu. Kortini er tað vordíð siðvenja, at sendifólkið í Keypmannahavn, eins og í hinum trimum støðunum, í mongum høpi verður roknað sum partur av sendifólkaliðnum, corps diplomatique, á staðnum.

Endamálið hjá sendistovum Føroya er í høvuðsheitum, eins og hjá øðrum londum, at umboða landsins myndugleikar móttvegis myndugleikunum í vertslandinum, at skapa og røkja sambond í vertslandinum og miðla kunning og sambond millum heimlandið og vertslandið til tess at fremja áhugamál Føroya, politiskt, vinnuliga, mentanarlaga og á annan hátt.

Her ímillum:

- at røkja føroysk áhugamál í vertslandinum
- at beina burtur forðingar fyri handli og øðrum vinnuligum virksemi landanna millum
- at virka fyri at menna sambond og samstørv millum Føroyar og vertslandið á ymsum økjum, t.d. á mentanarøkinum, og útbúgving og gransking
- at greiða fyrispurningar frá einstaklingum, vinnu og stovnum, bæði uttaneftir og úr Føroyum
- at veita tænastr til føroyskar myndugleikar og vinnufyrirøkur
- at virka fyri at gera Føroyar sjónligari í vertslandinum, og fremja eina jaliga ímynd av Føroyum
- har ið umstøður eru til tess at veita føroyskum fyrirøkum og myndugleikum møguleika fyri styttri innivist í skrivstovu ella fundarhøli

Sambond verða skapt og røkt við myndugleikar, aðrar diplomatar, vinnulív, mentanarlív og aðrar samfelagsbólkar í vertslandinum. Persónligt samspæl er týðningarmikið. Hóast tøkniligu menningina, fara andlit til andlit sambond framhaldandi at vera kjarnin í diplomatiskum virksemi.

Ymiskt er, hvørji mál tær sjey føroysku sendistovurnar arbeiða við, og raðfest verður ymiskt, samsvarandi teim málum og starvsøkjum, ið hava størstan áhuga fyri Føroyar og føroysk áhugamál í viðkomandi landi.